

Організація підготовки науково-педагогічних кадрів

Нормативне регулювання підготовки науково- педагогічних та наукових кадрів в Україні

Органами, що здійснюють регулювання підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів в Україні є: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади: Міністерство освіти і науки України; Вища Атестаційна Комісія України (ВАК).

Нормативні документи, що регулюють підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів: Конституція України, прийнята на V сесії ВРУ 28.06.96 р; Закони України: Про вищу освіту від 17.01.2002 р. № 2984-III.; Про наукову і науково-технічну діяльність від 13.12.91 р. № 1977-XII; Постанови КМУ: Положення про науково-педагогічних та наукових кадрів від 01.03.99 р. № 309; Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань від 28.06.97 р. № 644; Постанова Президії ВАКУ (офіційне видання - Бюлетень ВАК).

Система планування та організації підготовки наукових кадрів у ВНЗ

Мета: наукова діяльність у ВНЗ є невід'ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності у системі вищої освіти.

Завдання: забезпечення органічної єдності освіти і науки; спрямування фундаментальних, прикладних досліджень і розробок для створення нових продуктів; створення стандартів вищої освіти, посібників сучасного рівня; розвиток різних форм співпраці вищої школи з наукою; забезпечення безпосередньої участі учасників навчально-виховного процесу в НДР; планування проведення і виконання науково – педагогічними працівниками НДР в межах основного робочого часу; залучення до навчально-виховного процесу провідних науковців, працівників в наукову діяльність в провідних ВНЗ, зокрема зарубіжних; організація наукових, науково-практичних, науково-методичних конференцій, семінарів, олімпіад, конкурсів, науково-дослідних курсових, дипломних, випускних робіт учасників навчально-виховного процесу.

Основними формами підготовки наукових і науково-педагогічних працівників є аспірантура і докторантура.

Науковими ступенями є кандидат наук та доктор наук.

Головною ланкою організації підготовки науково-педагогічних кадрів у ВНЗ виступає кафедра.

Кафедра – базовий структурний підрозділ ВНЗ, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей чи навчальних дисциплін і здійснює науково-дослідну діяльність за певним напрямом.

До основних напрямів наукової роботи кафедри є:

- підготовка наукових кадрів через аспірантуру та докторантуру;
- виконання НДР (комплексні наукові теми).

Підготовка науково – педагогічних кадрів планується, тобто визначається число місць в аспірантуру і докторантуру в залежності від отриманого бюджетного фінансування.

Функції державних установ і організацій у підготовці науково-педагогічних та наукових кадрів

Вищими державними установами і організаціями, що здійснюють функції управління процесами підготовки наукових та науково-педагогічних працівників є: Міністерство освіти і науки (МОН) України, Вища атестаційна комісія (ВАК) України, Національна академія наук (НАН) України. Головним органом в системі центральних органів виконавчої влади у забезпеченні реалізації державної політики в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності є Міністерство освіти і науки (МОН) України, яке спрямовує та координує діяльність у цих сферах інших органів виконавчої влади.

Основними функціями МОН є:

- розроблення та реалізація державної політики в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; прогнозування та визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності відповідно до потреб особистості, суспільства, держави;
- здійснення контролю за реалізацією державної політики в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

Вища атестаційна комісія (ВАК) України забезпечує виконання державних вимог при атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

При ВАК діють *експертні ради*, вони проводять експертизу дисертацій, складу спеціалізованих вчених рад, фахових видань тощо. Рішення експертної ради є рекомендаційним, а остаточне рішення приймає президія ВАК України.

- **Повноваження ВАК України:** формує в установленому порядку мережу спеціалізованих вчених рад та здійснює контроль їх діяльності; формує нормативні та методичні засади діяльності спеціалізованих вчених рад; розробляє і затверджує кваліфікаційні вимоги до здобувачів наукових ступенів і звань; формує мережу експертних рад; проводить експертизу дисертацій та атестацію; затверджує (скасовує) рішення спеціалізованих вчених рад про присудження наукових ступенів і звань; вирішує питання переатестації і нострифікації (взаємовизнання) документів про присудження наукових ступенів і вчених звань.
- **Національна академія наук (НАН) України** є вищою державною науковою організацією України, метою діяльності якої є отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину та суспільство; створення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни; підготовка висококваліфікованих наукових кадрів.

Організація та порядок роботи спеціалізованих вчених радах

Спеціалізована вчена рада приймає дисертацію до попереднього розгляду при наявності документів згідно з переліком ВАК. Сюди належать:

- заява на ім'я голови ради з проханням прийняти дисертацію до розгляду;
- особистий листок з обліку кадрів, який засвідчений печаткою;
- засвідчені копії дипломів про вищу освіту;
- посвідчення про складані кандидатські іспити;
- висновок установи, де виконувалась дисертація;
- оригінали публікацій (монографії, статті, тези);
- дисертація і автореферат;
- відзив наукового керівника.

Після того, як спеціальна вчена рада вирішила прийняти дисертацію до захисту, затвердила офіційних опонентів слід подати до Бюлетеня ВАК повідомлення встановленого зразка про захист дисертації. Лише після виходу в світ об'яви дозволяється розмноження та розсилка автореферату за переліком установ. Автореферат розсилають не пізніше ніж за місяць до захисту за переліком установ затверджених ВАК. Один примірник дисертації і автореферату передається до бібліотеки установи, де відбудеться захист.

Підготовка кадрів через аспірантуру і докторантуру

Аспірантура і докторантура є формами підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації. Аспірантура і докторантура відкривається при вищих навчальних закладах третього або четвертого рівнів акредитації і прирівняних до них закладах післядипломної освіти, у наукових установах, які мають висококваліфіковані науково-педагогічні та наукові кадри, сучасну науково-дослідну, експериментальну та матеріальну базу.

Відкриття і закриття аспірантури і докторантури у вищих навчальних закладах, у наукових установах здійснює Міносвіти, а в наукових установах Національної академії наук - її Президія.

До докторантури приймаються особи, які мають науковий ступінь кандидата наук, наукові здобутки та опубліковані праці з обраної наукової спеціальності і які в змозі на високому науковому рівні проводити фундаментальні, пошукові і прикладні наукові дослідження. Термін перебування в докторантурі на загальних умовах не перевищує трьох років.

До аспірантури на конкурсній основі приймаються особи, які мають вищу освіту і кваліфікацію спеціаліста або магістра. Термін навчання в аспірантурі з відривом від виробництва не перевищує трьох років, а без відриву від виробництва – чотирьох років.

Термін навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі включається до науково-педагогічного стажу.

Підготовка кадрів через аспірантуру і докторантуру

Аспірантура і докторантура є формами підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації. Аспірантура і докторантура відкривається при вищих навчальних закладах третього або четвертого рівнів акредитації і прирівняних до них закладах післядипломної освіти, у наукових установах, які мають висококваліфіковані науково-педагогічні та наукові кадри, сучасну науково-дослідну, експериментальну та матеріальну базу.

Відкриття і закриття аспірантури і докторантури у вищих навчальних закладах, у наукових установах здійснює Міносвіти, а в наукових установах Національної академії наук - її Президія.

До докторантури приймаються особи, які мають науковий ступінь кандидата наук, наукові здобутки та опубліковані праці з обраної наукової спеціальності і які в змозі на високому науковому рівні проводити фундаментальні, пошукові і прикладні наукові дослідження. Термін перебування в докторантурі на загальних умовах не перевищує трьох років.

До аспірантури на конкурсній основі приймаються особи, які мають вищу освіту і кваліфікацію спеціаліста або магістра. Термін навчання в аспірантурі з відривом від виробництва не перевищує трьох років, а без відриву від виробництва – чотирьох років.

Термін навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі включається до науково-педагогічного стажу.

Підготовка кадрів через аспірантуру і докторантуру

Аспірантура і докторантура є формами підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації. Аспірантура і докторантура відкривається при вищих навчальних закладах третього або четвертого рівнів акредитації і прирівняних до них закладах післядипломної освіти, у наукових установах, які мають висококваліфіковані науково-педагогічні та наукові кадри, сучасну науково-дослідну, експериментальну та матеріальну базу.

Відкриття і закриття аспірантури і докторантури у вищих навчальних закладах, у наукових установах здійснює Міносвіти, а в наукових установах Національної академії наук - її Президія.

До докторантури приймаються особи, які мають науковий ступінь кандидата наук, наукові здобутки та опубліковані праці з обраної наукової спеціальності і які в змозі на високому науковому рівні проводити фундаментальні, пошукові і прикладні наукові дослідження. Термін перебування в докторантурі на загальних умовах не перевищує трьох років.

До аспірантури на конкурсній основі приймаються особи, які мають вищу освіту і кваліфікацію спеціаліста або магістра. Термін навчання в аспірантурі з відривом від виробництва не перевищує трьох років, а без відриву від виробництва – чотирьох років.

Термін навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі включається до науково-педагогічного стажу.

Вступники до аспірантури або докторантури подають на ім'я керівника вищого навчального закладу, наукової установи такі документи:

- 1) заяву;
- 2) особовий листок з обліку кадрів;
- 3) список опублікованих наукових праць і винаходів.
- 4) медичну довідку про стан здоров'я за формою N 286-у;

5) копію диплома про закінчення вищого навчального закладу із зазначенням одержаної кваліфікації спеціаліста або магістра (особи, які здобули відповідну освіту за кордоном, - копію нострифікованого диплома);

6) посвідчення про складання кандидатських іспитів (за наявності складених кандидатських іспитів).

Паспорт та диплом про вищу освіту подаються вступником особисто.

При вступі до докторантури, крім того, подаються:

1) розгорнутий план дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук (далі - докторська дисертація);

2) копія диплома про присудження наукового ступеня кандидата наук (у разі здобуття відповідної освіти за кордоном - копія нострифікованого диплома).

Диплом про присудження наукового ступеня кандидата наук подається вступником особисто.

Індивідуальний план аспіранта, порядок складання і контролю

Індивідуальний план роботи аспіранта передбачає складання кандидатських іспитів із спеціальності, іноземної мови та філософії, а у разі необхідності - додаткового іспиту, визначеного рішенням спеціалізованої вченої ради закладу, установи, де передбачається захист дисертації, і заліків з дисциплін, визначених рішенням вченої ради вищого навчального закладу, наукової установи з урахуванням профілю підготовки, а також педагогічна практика.

Кандидатські іспити є складовою частиною атестації науково-педагогічних і наукових кадрів. Складання кандидатських іспитів здобувачами є обов'язковим для присудження їм наукового ступеня кандидата наук.

Здобувач, який має вищу освіту із спеціальності, що не відповідає галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, на підставі рішення відповідної спеціалізованої вченої ради складає додатковий кандидатський іспит із наукової спеціальності відповідної галузі науки за Переліком спеціальностей наукових працівників.

Науковий керівник аспіранта здійснює наукове керівництво роботою над дисертацією, контролює виконання затвердженого ним індивідуального плану та несе особисту відповідальність за якісне написання аспірантом дисертації.

Аспірант працює за індивідуальним планом роботи, не менше ніж два рази на рік звітує про його виконання на засіданні кафедри, відділу, лабораторії і щорічно атестується науковим керівником. За результатами атестації відповідним наказом керівника вищого навчального закладу, наукової установи аспірант переводиться на наступний рік навчання або відраховується з аспірантури.

Критерії оцінки готовності дисертації

Дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характерна єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку.

Вимоги щодо дисертації та авторефератів дисертацій викладені у „Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань” затвердженого постановою КМУ від 28.06.97 р. № 644.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук є кваліфікаційною науковою працею обсягом основного тексту 11 – 13 авторських аркушів, оформлених відповідно до державного стандарту. Докторська дисертація повинна містити раніше не захищені наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати у певній галузі науки, які у сукупності розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему..

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук є кваліфікаційною науковою працею обсягом основного тексту 4,5 – 7 авторських аркушів, оформлених відповідно до державного стандарту. Кандидатська дисертація повинна містити результати проведених автором досліджень та отримані автором нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

Традиційно склалася певна композиція дисертаційної праці з такими основними елементами:

1. Титульний аркуш.
2. Зміст.
3. Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів.
4. Вступ.
5. Основна частина.
6. Загальні висновки.
7. Список використаної літератури.
8. Допоміжні або додаткові матеріали.
9. Допоміжні покажчики.

Кожна дисертація супроводжується окремим авторефератом обсягом 1,3 - 1,9 авторського аркуша для докторської та обсягом 0,7 - 0,9 авторського аркуша для кандидатської дисертації, який здобувач друкує державною мовою.

Організація та процедура захисту дисертації на спеціалізованих вчених радах

Спеціалізована вчена рада приймає дисертацію для попереднього розгляду за наявності супроводжуючих документів за переліком, який визначає ВАК:

- заява на ім'я голови ради з проханням прийняти дисертацію до розгляду;
- особистий листок з обліку кадрів, який засвідчений печаткою;
- засвідчені копії дипломів про вищу освіту;
- посвідчення про складані кандидатські іспити;
- висновок установи, де виконувалась дисертація;
- оригінали публікацій (монографії, статті, тези);
- дисертація і автореферат;
- відзив наукового керівника.

Процедура попереднього розгляду дисертації та процедура проведення засідання спеціалізованої вченої ради під час захисту дисертації регулюються Положенням про спеціалізовану вчену раду. Спеціалізована вчена рада приймає до захисту не пізніше як через два місяці з дня подання здобувачем усіх необхідних документів кандидатську і через три місяці - докторську дисертацію.

Захист докторської дисертації можна проводити не раніше як через два місяці, а кандидатської - не раніше як через місяць після опублікування праць здобувача, які відображають основні наукові результати дисертації.

Прилюдний захист дисертації відбувається на засіданні спеціалізованої вченої ради, яке вважається правомочним, якщо в його проведенні взяло участь щонайменше дві третини її складу, а також за умови обов'язкової участі щонайменше чотирьох докторів наук з кожної спеціальності докторської дисертації і щонайменше трьох докторів наук з спеціальності кандидатської дисертації.

Рішення спеціалізованої вченої ради щодо присудження наукового ступеня вважають позитивним, якщо за нього проголосувало щонайменше три чверті членів ради, які брали участь у засіданні.

Після прийняття висновку голова повідомляє про присудження наукового ступеня і закриває засідання.

За результатами захисту оформляють атестаційну справу відповідно до вимог ВАК (в паперовому і електронному варіантах). Атестаційну справу подають до ВАК і там вона розглядається на предмет затвердження. Документом, що засвідчує присудження наукового ступеня є диплом. Дипломи доктора, кандидата наук видає ВАК.

Перелік рекомендованої літератури

1. Конституція України, прийнята на V сесії ВРУ 28.06.96 р.
2. Закон України „Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. № 2984-III
3. Закон України „Про наукову та науково-технічну діяльність” від 13.12.91 р. № 1977-XII
4. Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.99 р. № 309
5. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.97 р. № 644
6. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. – К.: АБУ, 2002. – 480 с.: іл..
7. Наринян А.Р. Основы научных исследований. Учебное пособие для вузов. / Наринян А.Р. – К.: 2002. – 112 с.
8. Сиденко В.М., Грушко И.М. Основы научных исследований. – Харків: Вища школа, 2002. – 200 с.